

29.3.2021

## מחקרים קצרי טווח במרכז הידע והמחקר הלאומי בתחום ההיערכות למצבי חירום, בנושא התמודדות עם מגיפת הקורונה

שלום,

בתקופה האחרונה הסתיימו מספר מחקרים קצרי טווח בנושא ההתמודדות עם מגיפת הקורונה, אשר נערכו על ידי חוקרי המרכז, במימון משרד המדע והטכנולוגיה.

להלן תקצירי המחקרים וממצאיהם וכן קישורים לדפי המחקרים באתר המרכז, הכוללים את הדו"חות המסכמים.

### תוכן העניינים

- 2..... חוסן חברתי, שיתוף פעולה ואמון בתקופת מגפת הקורונה העולמית: גישה אינטגרטיבית.
- 3..... אפקט הדומינו בתעשיית התיירות של וירוס הקורונה: ניתוח והמלצות.
- 5..... חוסן אישי, קהילתי ולאומי בישראל במהלך משבר הקורונה.
- 6..... חרדה ודכאון במהלך משבר הקורונה.
- 7..... סימפטומים של דחק פוסט טראומתי, חוסר ודאות, הנחות עולם ואובדן משאבים כתוצאה ממגפת הקורונה.
- 8..... הערכת ההשפעה המיידית של גורמי לחץ לא מוכרים הקשורים בנגיף הקורונה: מגיפה עולמית וחוסר וודאות מוחלט.
- 9..... האם ניתן ללמוד בתקופה כזו? בחינת הקשר בין יכולות מטא של הורים ויכולת למידה מהבית של ילדיהם בזמן פנדמיית הקורונה.
- 10..... עוני בימי קורונה: אתגרים והתמודדויות של אנשים החיים בעוני בעקבות מגפת הקורונה.
- 11..... "היום שאחרי" – אסטרטגיות להתמודדות, יציאה הדרגתית ושיקום מהמשבר.
- 11..... שלב א: מה ניתן ללמוד ממזרח אסיה ומדינות נוספות?
- 11..... שלב ב: האם ניתן למזער את השפעות מגיפת הקורונה על השלמות (Wellbeing) בעיצומו של משבר כלכלי?
- 12..... שלב ג: מחקר השוואתי על הנסיון האירופי בהליכי יציאה ממשבר הקורונה.
- 13..... סקר עמדות של אנשי מקצוע בתחום בריאות הציבור כלפי קבלת החלטות בנושא בריאות הציבור במהלך משבר COVID-19 בישראל.
- 13..... "ניהול משברים" תיעוד עמדות והתנהגויות של האוכלוסיה כתוצאה ממשבר הקורונה.

## חוסן חברתי, שיתוף פעולה ואמון בתקופת מגפת הקורונה העולמית: גישה אינטגרטיבית

פרופ' שלמה מזרחי, פרופ' ערן ויגודה-גדות ופרופ' ניסים כהן, אוניברסיטת חיפה

המחקר נערך בתקופת משבר הקורונה במטרה לבחון היבטים הקשורים לחוסן חברתי, אמון ושיתוף פעולה במצבי חירום בכלל ובמשבר הנוכחי בפרט. המחקר בחן ארבעה מימדים של חוסן חברתי – אמון בגופי חירום ובסקטור הציבורי, הערכת האפקטיביות של המענה השלטוני למצב החירום, המוכנות לשלם להשקעה במוכנות לחירום והמוכנות לציית להנחיות הממשלה. נערך סקר בקרב הציבור במהלך הגל השני של משבר הקורונה ונערכה השוואה עם סקרים שנערכו לפני משבר הקורונה ובגל הראשון.

ניתוח והשוואת הממצאים מוביל למסקנות תאורטיות וכן להמלצות יישומיות. האמון בסקטור הציבורי נמצא יציב ברמה בינונית בעוד שהאמון בגופי חירום יציב אך גבוה. הערכת המענה השלטוני נמוכה וירדה לאורך התקופה. המוכנות לשלם להשקעה במוכנות לחירום יציבה אך נמוכה לאורך התקופה בעוד שהמוכנות לציית להנחיות נמצאה גבוהה בגל השני. כלומר, אמון אינו משפיע בהכרח על מוכנות לשתף פעולה באופן אקטיבי עם הממשלה. אמון בגופי חירום קשור לתחושת האיום, הערכת המוכנות האישית והמערכתית לחירום ולאמון בגופי הסקטור הציבורי בכלל. המוכנות לשלם ולציית להנחיות קשורה גם היא לתחושת האיום ולהערכת המוכנות האישית, אך גם לתגובתיות חזקה והוגנת של הסקטור הציבורי לציפיות הציבור.

המוכנות לציית להנחיות תלויה בעיקר בחשש מהמשבר אך גם ביכולות הממשלה. גם במקרה זה בולט שהעדר האמון אינו משפיע על המוכנות לציית להנחיות. מכאן שבמשבר אנשים נוטים להתמקד בהערכות לגבי מצבם למול מצב החירום ופחות בהערכות שנוגעות לכוונות עתידיות אותן מגלם מושג האמון. יתר על כן, הערכה חיובית של ניהול המשבר תגביר את שיתוף הפעולה והאמון בממשלה. ההערכה הנמוכה שמקבלים משרדי הממשלה הינה לפיכך בעייתית משום שהיא מצביעה על יכולות ניהול נמוכות אשר נחלשות אף יותר בעת משבר וניכר שהציבור ער לעובדה זו. בנוסף, לשיתוף הציבור בקבלת החלטות השפעות על היבטי החוסן החברתי והלאומי. מכאן שיש להתייחס למורכבות שטמונה ביחסי הגומלין בין הממשלה לאזרחים ולהתוות מנגנונים שישתפו ציבור ויגיבו לדרישות אזרחים בצורה אמיתית ובונה ולא כדרך להתנער מאחריות.

[קישור לפרטים נוספים בדף המחקר באתר המרכז](#)

## אפקט הדומינו בתעשיית התיירות של וירוס הקורונה: ניתוח והמלצות

פרופ' נגה קולינס-קריינר מאוניברסיטת חיפה, ד"ר יעל רם ממכללת אשקלון, Prof. Luca Zamparini, מאוניברסיטת סלנטו באיטליה.

ענף התיירות הוא ענף רחב הכולל כמה מגזרים, ביניהם תעופה, מלונאות ואכסון, מסעדות, אטרקציות, אמצעי תחבורה יבשתית, ושורה ארוכה של מתווכים (מדריכי טיולים סוכני נסיעות, חברות ביטוח ועוד).

התיירות היא ענף למוד משברים אשר מידי כמה שנים סופג מכה קשה עקב מלחמות, אסונות טבע, אירועי טרור, משברים פיננסיים, ועוד. אולם, משבר הקורונה שנחת על העולם כולו בראשית שנת 2020 שונה מכל משבר קודם בהיקף הפגיעה שלו בענף התיירות, בחומרת הפגיעה בתיירות ובפרק הזמן שיידרש לענף, ככל הנראה, להתאושש ממשבר זה. משבר הקורונה הביא בתוך פרק זמן קצר ביותר לעצירה כמעט מוחלטת של התיירות העולמית. מחקר זה מדגים את ייחודיותו של משבר הקורונה לעומת משברי תיירות אחרים בישראל וברחבי העולם.

המחקר מתאר את תהליך הקריסה של ענף התיירות, משווה אותו לאירועים משבריים מהעבר ומשרטט אסטרטגיות יציאה ישימות הלוקחות בחשבון את היקף הפגיעה, איטיות היציאה מהמשבר, שינויים עתידיים בתיירות, וכן את התרחשותם האפשרית של משברים עתידיים.

המחקר עורך השוואה מקפת בין מאפייני התיירות בישראל ובאיטליה – מדינת תיירות מובהקת. בניגוד לאיטליה, שנקטה צעדים מידיים לבלימת הפגיעה בתיירות החשובה כל כך לכלכלתה, מדינת ישראל, למרות ניסיון העבר שלה ממשברי התיירות במהלך מלחמת לבנון השנייה ומבצע "צוק איתן", לא השכילה להסיק מסקנות אופרטיביות ממשברי העבר ולא פיתחה אסטרטגיה ליציאה ממשברי תיירות. אסטרטגיה כזאת יכולה לסייע למדינת ישראל להתמודד מהר יותר וביתר יעילות עם המשבר הנוכחי בתיירות. לפיכך, מחקר זה מציע כמה כיווני פעולה לפיתוח אסטרטגיות יציאה ממשברי תיירות בישראל.

בנוסף, מחקר זה מתאר את ההמלצות של ארגון התיירות העולמי UNWTO להתמודדות עם משברי תיירות בכלל ועם משבר הקורונה בפרט, ובוחן את יישומן או אי-יישומן של המלצות אלה במדינות שונות בעולם.

### תקציר המלצות

#### הנחות מוצא:

- מבחינה כלכלית ותעסוקתית - התיירות חייבת להתקיים, באופן זה או אחר בגלל אפקט המכפיל ובגלל שממוקמת (גם) בפריפריה
- מבחינה חברתית – התיירות חשובה לחברה בריאה ו"מאווררת" עבור כל קבוצות האוכלוסייה (מושג חשוב בהקשר הזה הוא "תיירות בת השגה").
- מה שהיה לא יהיה – התיירות תשתנה בעקבות המגיפה, וככל הנראה תתכווץ. זה כבר יהיה פחות "בא לי לנסוע"/"בא לי לקפוץ לחו"ל", לפחות בשנים הקרובות. השינוי נובע משילוב בין שלוש סיבות המשפיעות זו על זו: משבר כלכלי, שינוי תפיסתי לגבי חו"ל ונסיעות והנחיות בריאותיות הכוללות גם מגבלות על תנועה חופשית.

#### קווים מנחים:

- התמקדות בתיירות פנים תוך יצירת תמריצים אישיים ומוסדיים (ואוצ'רים, ביטול מע"מ, הארכת סופי השבוע) – עונה על מינוף כלכלי, תעסוקתי וחברתי. מתן דגש ל"תיירות בת השגה".
- פיצוי כלכלי הוגן לבעלי העסקים על אובדן הכנסות. בתכנון הפיצוי יש להתחשב גם באלמנטים של עונתיות, המאפיינים את ענף התיירות.

- התייחסות מיוחדת לתעסוקה והשקעה במשאב האנושי – כיוון שהענף עתיד להתכווץ יש לדאוג למועסקים באופן ישיר ועקיף בתעשיית התיירות. חשוב להבין שמדובר בעובדים שהם משאב לאומי! הם יודעים שפות זרות (דגש על אנגלית), שירותיים, בעלי אוריינות דיגיטלית, בעלי יכולת עמידה מול קהל (מורי דרך), ותעודת יושר (מורי דרך). הסבה נכונה שלהם לתחומים כגון הוראה ו/או מדריכי הכשרה מקצועית תועיל בטווח הקצר והארוך למשק הישראלי כולו.
- חשיבה לטווח ארוך – איך התיירות תיראה ביום שבו ייפתחו השמיים:
- העדפת תיירות מאורגנת על פני תיירות עצמאית. קל יותר לתחום את התיירות המאורגנת בקפסולות – כאשר ניתן לדעת איפה היה כל תייר, מתי ואפילו עם מי נפגש.
- עידוד פלחי שוק המאפשרים "תיירות בקפסולה" ופלחי שוק שעבורם התיירות אינה מותרות ובראשם- תיירות צליינית נוצרית ו"תגלית". זאת במקום על פני תיירות Visiting Friends and Relatives ( ותיירות "סוף שבוע".
- מספר תיירים כיעד משרד התיירות – Out יעד תעסוקה – In: שינוי היעד הנכסף מ"גידול במספר התיירים" למספר המועסקים שכל תייר "מפעיל" (עידוד תעסוקה). גם שינוי זה מתעדף תיירות מאורגנת על פני תיירות עצמאית.
- יעדי תיירות- תיעודף תיירות (נכנסת ויוצאת) שאינה תלויה תחבורה אווירית או ימית-מחייב חשיבה "מחוץ לקופסה" לגבי תיירות במרחב הגיאוגרפי הקרוב (ירדן, סיני).
- השכלה תיירותית – דגש על תיירות בת השגה, הפעלת תיירות מאורגנת נכנסת, תיירות פנים והמרחב הקרוב, ובאופן כללי – מתן דגש ליעדי פיתוח בר-קיימא כפי שנוסחו על פי האו"ם במסמך SDG.
- פלחי שוק נוספים- חשיבה מחודשת על תיירות עסקית, תיירות מרפא, ובאיזה תנאים אפשר לעודד ולהפעיל מחדש.
- הכנת תוכנית חוסן לתיירות בישראל – תוכנית מגירה במקרה של משברים (כלכליים, בטחוניים, סביבתיים). אין טעם להכין תוכנית סיוע בכל משבר מחדש, כפי שהיה אחרי מלחמת לבנון השנייה, מבצע צוק איתן וגם כעת. יש להגיע ערוכים למשבר הבא. בהקשר זה, כדאי לכלול מבעוד מועד את תשתיות התיירות (בתי מלון, מרכזי כנסים) בהיערכות למשק לשעת חירום.

[קישור לפרטים נוספים, בדף המחקר באתר המרכז](#)

## חוסן אישי, קהילתי ולאומי בישראל במהלך משבר הקורונה

פרופ' שאול קמחי, המכללה האקדמית תל ח, ד"ר הדס מרציאנו, המכללה האקדמית תל חי, ואוניברסיטת חיפה, פרופ' (אמריטוס) יוחנן אשל, המכללה האקדמית תל חי ואוניברסיטת חיפה וברוריה עדיני, אוניברסיטת תל-אביב

המחקר מבוסס על שלוש מדידות חוזרות: בפתיחת הסגר המלא (4-7 מאי 2020), עם התפרצות מחודשת של המגיפה (12-15 יולי 2020) ולקראת סיום הסגר השלישי (12-14 אוקטובר 2020), על מדגם משיבים גדול.

נבדקו משתנים בשלושה תחומים:

מדדי חוסן (אישי, קהילתי, לאומי)

מדדי איכות חיים סובייקטיבית (מיטביות, מורל, תקווה ותחושת ביטחון בביתך)

מדדי דחק (תסמיני חרדה ודכאון, תחושות סכנה ותפיסת אימים).

### תוצאות

- ירדה מובהקת ומתמשכת של החוסן הלאומי לאורך שלוש המדידות החוזרות: בעוד שהחוסן האישי והקהילתי ירדו בין המדידה הראשונה לשנייה ונותרו ברמה דומה גם במדידה השלישית, החוסן הלאומי ירד באופן מובהק לכל אורך שלוש המדידות.
- המיטביות (איכות החיים הסובייקטיבית) ירדה לאורך שלוש המדידות במידה מובהקת. רמת התקווה אף היא ירדה לאורך שלוש המדידות בצורה עקבית. המורל ירד מהמדידה הראשונה לשנייה אך לא השתנה במדידה השלישית.
- רמת החרדה עלתה באופן מובהק בין המדידה הראשונה למדידה השנייה ולא השתנתה במדידה השלישית. הדיכאון עלה בצורה מובהקת לאורך כל שלוש המדידות.
- תפיסת האיום הפוליטי עלתה באופן מובהק לאורך שלוש המדידות.
- תפיסת האיום הכלכלי עלתה בין המדידה הראשונה למדידה השנייה וירדה בין המדידה השנייה לשלישית.
- תפיסת האיום הבריאותי עלתה בין המדידה הראשונה לשנייה ונותרה באותה רמה במדידה השלישית.
- תפיסת האיום הביטחוני עלתה מהמדידה הראשונה למדידה השנייה ובמדידה השלישית חזרה לרמה של המדידה הראשונה.

### סיכום ומסקנות:

תוצאות מחקר האורך הנוכחי מצביעות על היחלשות יכולת ההתמודדות של החברה בישראל עם משבר הקורונה המתמשך. בהנחה שמשבר הקורונה על כול ההיבטים הנלווים (חברתי, פוליטי, כלכלי ובריאותי) אינו צפוי לחלוף בהקדם, מגמה זו צריכה להדאיג את כולנו ומחייבת את מקבלי ההחלטות לחשיבה להתחשב בממצאים אלו בתכנון המענה למשבר המתמשך.

## חרדה ודיכאון במהלך משבר הקורונה

פרופ' שאול קמחי, המכללה האקדמית תל ח, ד"ר הדס מרציאנו, המכללה האקדמית תל חי, ואוניברסיטת חיפה, פרופ' (אמריטוס) יוחנן אשל, המכללה האקדמית תל חי ואוניברסיטת חיפה וברוריה עדיני, אוניברסיטת תל-אביב

השוואת תוצאות המחקר הנ"ל עם תוצאות מדידה של חרדה ודיכאון במחקר שערכנו ב 2018, כשנתיים לפני פרוץ מגפת הקורונה.

חרדה ודיכאון משמשים במחקרים רבים כמדד למידת ההתאוששות של האוכלוסייה במהלך כמו גם לאחר אירוע קשה: ככול שהחרדה והדיכאון נמוכים, כך ההתאוששות טובה יותר. במחקרים שונים בעקבות אסונות או אירועים קשים, חרדה ודיכאון משמשים גם מדד אפשרי לחוסן האישי.

במחקר הנוכחי מצאנו כי המשתנים הפסיכולוגיים, ובראשם תחושות סכנה ומורל, הם המנבאים החשובים ביותר למידת החרדה והדיכאון. חשוב להדגיש כי אחוז המדווחים על דיכאון עולה לאורך משבר הקורונה, למרות הסטטוס-קוו של החרדה ובשני התחומים, יש עלייה בולטת ביחס למדידה של שנת 2018.

[קישור לדף המחקרים באתר המרכז](#)

## סימפטומים של דחק פוסט טראומתי, חוסר ודאות, הנחות עולם ואובדן משאבים כתוצאה ממגפת הקורונה

פרופ' מירי כהן ופרופ' דנה יגיל, אוניברסיטת חיפה

**רקע:** מגפת הקורונה המתרחשת כמעט בכל מקום בעולם, מלווה בחוסר וודאות, הן בקרב האזרחים והן בקרב מקבלי ההחלטות בגופים הציבוריים, לגבי הדרך הנכונה להתמודד עמה, מתי היא צפויה להסתיים וכיצד יראו "החיים שאחרי". גורמי לחץ אלו מצטרפים ללחץ יומיומי הכרוך בדאגות בריאותיות וכלכליות, ובשינויים משמעותיים באורחות החיים הנובעים מתקנות הריחוק החברתי. לכל זאת יש השפעה על המצב הפיזי והנפשי של האוכלוסייה. מחקרים קודמים הראו כי מצבי לחץ מתמשכים עלולים להביא לעלייה בסימפטומים של דחק פוסט טראומטי.

**מטרת המחקר** הנוכחי הייתה לבחון את השפעות של מכלול הגורמים הקשורים לדחק פוסט טראומטי ולזהות קבוצות הנמצאות בסיכון גבוה לפיתוח סימפטומים פוסט טראומטיים. הסקר הועבר ע"י מכון סקרים לאותם משתתפים בשלוש נקודות זמן: כחודש לאחר היציאה מהסגר (יוני 2020), לאחר הסרת מרבית מגבלות הסגר (יולי 2020) וכחודשיים לאחר היציאה מהסגר (אוגוסט 2020)

**מסקנות:** ממצאי המחקר מראים כי כשליש מהמשתתפים חווה סימפטומים פוסט טראומטיים ברמה מסוימת בכל שלושת הזמנים. גורמי הסיכון לסימפטומים פוסט-טראומטיים הם לחץ מאי ודאות, בדידות ואובדן משאבים. הרמות הנמוכות של צמיחה פוסט טראומטית מצביעים על כך שהציבור מתקשה לחוות שינוי חיובי כתוצאה מהמשבר. האספקטים השונים של צמיחה פוסט טראומטית כגון: קשר עם אחרים, חוזק אישי ואפשרויות חדשות, מאתגרים על ידי המצב המתמשך של ריחוק ובידוד חברתי. יתכן ולאחר שאיום הקורונה ירד בהדרגה, שינויים חיוביים יחלו להתרחש.

קיים צורך באיתור קבוצות הנמצאות בסיכון לסימפטומים פוסט-טראומטיים מתמשכים ובהצעת סיוע להתמודדות עם המצב ופתרון בעיות. תכניות התערבות לשיפור החוסן הרגשי יוכלו לסייע במתן כלים להתמודדות עם הלחץ הכרוני, למנוע התפתחות של סימפטומים של דחק פוסט טראומטי ולעודד צמיחה חיובית.

[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)

## הערכת ההשפעה המיידית של גורמי לחץ לא מוכרים הקשורים בנגיף הקורונה: מגיפה עולמית וחוסר וודאות מוחלט

פרופ' דנה יגיל ופרופ' מירי כהן, אוניברסיטת חיפה

**רקע:** מגפת הקורונה המתרחשת כמעט בכל מקום בעולם, מלווה בחוסר וודאות, הן בקרב האזרחים והן בקרב מקבלי החלטות בגופים הציבוריים, לגבי הדרך הנכונה להתמודד עימה, מתי היא צפויה להסתיים וכיצד יראו" החיים שאחרי". גורמי לחץ אלו מצטרפים ללחץ יומיומי הכרוך בדאגות בריאותיות וכלכליות, ובשינויים משמעותיים באורחות החיים הנובעים מתקנות הריחוק החברתי. כמו כן, לתחושת הלחץ, האמון במקבלי החלטות ולאי הודאות יש חשיבות רבה לגבי הענות הציבור להנחיות משרד הבריאות.

**מטרות המחקר** הנוכחי היו לבחון את השפעות של מכלול הגורמים הקשורים ללחץ ולזהות קבוצות הנמצאות בסיכון גבוה לפיתוח תגובות לחץ משמעותיות. המחקר נערך באמצעות סקר אינטרנטי בשלוש נקודות זמן: במהלך הסגר הראשון (אפריל 2020), ביציאה מהסגר (מאי 2020) ולאחר הסרת מגבלות הסגר הראשון (יוני 2020).

**מסקנות:** מצוקה נפשית נמצאה קשורה באופן עקבי להיבטים שונים של חוסר וודאות. השינויים התמידיים והלא צפויים שמתקיימים מאז פרצה המגיפה, יוצרים אפקט ממושך של חוסר וודאות ומקשים על תהליכים של הסתגלות ללחץ, שמתרחשים באירועי לחץ מוכרים שהם קצרי מועד או סטטיים יותר. מאפיינים אלו מחייבים התערבויות שמיועדות לשיפור החוסן הנפשי של אוכלוסייה באמצעות פיתוח אסטרטגיות להתמודדות עם לחץ וחוסר וודאות כרוניים ברמת הפרט והקהילה. בנוסף, הממצאים לפיהם המשאבים החברתיים נפגעו פחות ממשאבים אחרים למרות הסגר ונהלי הריחוק החברתי, מצביעים על האפשרות שמשאבים אלו עשויים למלא תפקיד מרכזי בשמירה על חוסן.

[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)



## האם ניתן ללמוד בתקופה כזו? בחינת הקשר בין יכולות מטא של הורים ויכולת למידה מהבית של ילדיהם בזמן פנדמיית הקורונה

ד"ר אדר בן אליהו, אוניברסיטת חיפה

מחקר זה בחן את היחסים בין תהליכי-מטא ויכולת ויסות עצמי בלמידה של אימהות לבין ויסות עצמי בלמידה של ילדיהם בכיתות א-ג. המחקר מבוסס על התפיסה כי תהליכי-מטא וויסות עצמי הם בסיס לחוסן נפשי ולגמישות אשר מהווים גורמי חוסן הכרחיים במיוחד כאשר מתמודדים עם מצבי חיים שדורשים הסתגלות רבה, בדומה לאלה הפוקדים את העולם בעקבות מגפת נגיף הקורונה - COVID19. בנוסף, נבחנה הדינמיקה בין אם לילד בעת למידה מתוך הסתכלות על האופן שבו האם תומכת בלמידה, דרך עידוד חשיבה (ויסות הדדי) או על ידי מתן הוראות (ויסות אחר).

נתוני המחקר בוחנים שלוש תקופות זמן: מאי 2019 (טרם קורונה), אפריל 2020 (סגר ראשון - למידה מרחוק) ויוני 2020 (לאחר חזרה לבית הספר "שגרת קורונה"). מהמחקר עולה כי למידה מרחוק מייצרת דינמיקה שונה במקצת בין ההורים לילדיהם. יש דמיון בין תקופת טרום קורונה לשגרת קורונה יותר מאשר לתקופת הסגר בלמידה מרחוק. ממצאים עיקריים מצביעים על כך שיש יותר מעורבות הורית במהלך שגרת הקורונה.

משבר הקורונה הביא הורים לתלמידים במיוחד בגילאים הצעירים, להיות מעורבים יותר בלמידה של ילדיהם. המשבר הוביל אימהות לנצל משאבים התנהגותיים ולתמוך בוויסות הלמידה ובעיקר ביצירת תנאים המאפשרים ויסות הקשב, ובו זמנית, להדחיק את רגשותיהם. המחקר על הדחקה מעיד כי מידה של הדחקה יכולה להוות מנגנון הגנה אך בשימוש רב יכולה להביא לנזקים רבים כגון הימנעות ממצבים רגשיים, התמכרויות ורגישות למחלות שונות. לכן, מערכת החינוך צריכה לקיים הדרכות ומעגלי שיח בתוך המסגרות, כדי לספק להורים כלים להתמודד עם רגשות ומצבים חדשים שהביא עלינו משבר זה.

בנוסף, משבר הקורונה הוביל את מערכת החינוך ללמד תוך זמן קצר באופן לא מוכר, ללא התנסות מוקדמת. לכן, התנסות בשגרה עם תנאי למידה מאתגרים כגון הוראה ולמידה "מרחוק" יאפשרו למורים ולהורים לתרגל למידה ותמיכה בשעת משבר, בכך לספק שגרה גם במצבי קיצון.

העובדה כי תמיכת ההורים בילדים בכיתה א' יותר אופרטיבית מצביעה על הצורך הרב בתמיכה לימודית בגיל זה. לכן, יש לקחת בחשבון את הדרישות הלימודיות מילדים בגיל זה כאשר הלמידה מקוונת, ולאפשר להם עד כמה שיותר למידה במסגרת חינוכית.

התמיכה ביכולות-מטא ובוויסות הלימודי של הילד בשגרה על ידי מורים והורים כאחד עשויה לקדם אצל הילד מיומנויות של המאה ה-21 אליהן הוא נדרש.

[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)

## עוני בימי קורונה: אתגרים וההתמודדויות של אנשים החיים בעוני בעקבות מגפת הקורונה

פרופ' מיכל שמאי, אוניברסיטת חיפה

מחקר זה בא לבדוק את ההתמודדות של אנשים החיים בעוני עם האתגרים המיוחדים שנוצרו בעקבות הקורונה. תוצאות המחקר מצביעות על כך שבניגוד לטענה, שאנשים החיים בעוני לא נפגעו ממשבר הקורונה, מכיוון שהם מתקיימים מקצבאות, המשבר הגביר את המצוקה והביא לקשיים חדשים.

- נמצא שבקרב חלק גדול מהמשתתפים הייתה פגיעה במקום העבודה (פוטרו או הוצאו לחל"ת וחלקם לא הוחזרו לעבודה) כתוצאה מכך ההכנסות ירדו משמעותית. מאחר לרוב המשפחות החיות בעוני אין רזרבות כספיות וחסכוניות הדבר השפיע על יכולת הקיום היום יומית.
- נמצא שההוצאות הכלכליות למזון, חשמל וניידות עלו משמעותית. ראשית בגלל העובדה שרוב בני המשפחה שהו כל יום בבית דבר שהשפיע על הוצאות המזון והחשמל. גם הצמצום התחבורה הציבורית שדרש שימוש במוניות העלה את ההוצאות.
- תנאי מחיה צפופים ומחסור במחשבים הובילו לקשיים בלימוד מקוון ולעימותים עם הילדים.
- לחלק גדול מההורים לא היה ידע ואפשרות לעזור לילדיהם בלימודים מאחר והשכלתם נמוכה.
- אנשים החיים בעוני היו תלויים במחלקות לשירותים חברתיים ובעמותות למילוי צרכיהם הבסיסיים הרבה יותר מהתקופה שלפני המגיפה.
- למצוקה חומרית הייתה השלכה על הרווחה הנפשית. בסגר הראשון דווחו המשתתפים על רמות חרדה ודיכאון גבוהות יותר ממה שנמצא באוכלוסייה הכללית בישראל ועל רמת חוסן נמוכה יותר. הקבוצה מקרב האנשים שחיים בעוני שדווחה על מצב לחץ, חרדה ודיכאון הגבוהה ביותר ורמת החוסן נמוכה ביותר כללה את אלו שהתקשו מאוד לעמוד בהוצאות הבית לפני המשבר. לפיכך, אנו מסיקים כי הצורך המתמיד להתמודד עם קשיים חומריים מביא לשחיקה נפשית המפחיתה את היכולת להתמודד עם אתגרים נוספים ובלתי צפויים, כמו אלה שנוצרו על ידי המגפה.
- משתתפים רבים דיווחו על הצורך לתמיכה רגשית, ורובם מציינים שבסגר הראשון קיבלו זאת מהעובדים הסוציאליים יותר מאשר בסגר השני.

[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)

## "היום שאחרי" – אסטרטגיות להתמודדות, יציאה הדרגתית ושיקום מהמשבר

כולל:

### שלב א: מה ניתן ללמוד ממזרח אסיה ומדינות נוספות? החוקרים:

אינטגרציה והובלת תהליך המחקר: פרופ' דבורה שמואלי וד"ר מיכל בן גל  
בתחום בריאות הציבור: פרופ' חגי לויין עם מאיה יולס  
בתחום הכלכלה: פרופ' ערן פייטלסון עם תומר מזרחי  
בתחום העבודה הסוציאלית והרווחה: פרופ' מיכל שמאי עם ד"ר אלכס אלטשולר ודנית גליקמן  
בתחום הרשויות המקומיות: פרופ' פנינה פלאוט, פרופ' דבורה שמואלי עם סמדר אמיר  
בתחומי הממשל: פרופ' ערן ויגודה-גדות, פרופ' שלמה מזרחי עם ד"ר מירב סקר  
בתחום המשפטי: פרופ' עלי זלצברגר, פרופ' שלמה מזרחי עם ד"ר רוברט נויפלד, ניקול וייסמן ושחר שורצמן

### תקציר

ניהול מוצלח של מצבי חירום תלוי במוכנות להם, הכוללת את קיומה מבעוד מועד של תשתית ארגונית ומוסדית בעלת סמכויות חוקיות ויכולות. כך, הלקח המשמעותי ביותר אותו ניתן ללמוד ממדינות מזרח אסיה אינו נוגע למדיניות כזו או אחרת, אלא למבנה מוסדי ולתהליכי קבלת החלטות (למידה מוסדית - governance learning). מגיפת COVID-19 אשר הגיעה לאחר מגיפות ה-SARS וה-MERS מעלה את השאלה – באיזו מידה התקיימה למידה מוסדית בעקבות המגיפות הקודמות וישמה במהלך הגל הראשון של הקורונה, ועד כמה מקור הלמידה השפיע על קבלת החלטות: בין אם כשלון פוליטי בארועים קודמים מאותו סוג, למידה מנסיון של מדינות אחרות בארועים מאותו סוג, או למידה חוצת-סוגים – כלומר: העברת ידע ונסיון מארועים מסוג אחד לארועים מסוג אחר. על מנת להעריך איזו למידה מוסדית התקיימה (אם התקיימה), נערך ניתוח של נסיון של 4 ישויות מדינתיות במזרח אסיה שהושפעו בעבר ממגיפות ה-MERS/SARS: דרום קוריא, טאיוואן, סינגפור והונג-קונג. נסיון של ישויות מדינתיות אלה הושוותה לישראל. בהתחשב בנסיון העבר שלה עם מצבי חירום, אך לא עם MERS/SARS, ישראל יכלה, בעקרון ללמוד מנסיונה, כמו גם מנסיונם של אחרים על מנת להתמודד עם מגיפת COVID-19 התפרצותה.

[קישור לדו"ח המחקר](#)

### שלב ב: האם ניתן למזער את השפעות מגיפת הקורונה על השלומות (Wellbeing) בעיצומו של משבר כלכלי?

שלב זה עדיין בהתהוות ונדווח עליו לכשיסתיים  
[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)

## שלב ג: מחקר השוואתי על הנסיון האירופי בהליכי יציאה ממשבר הקורונה פרופ' ערן פייטלסון, פרופ' פנינה פלאוט, פרופ' דבורה שמואלי ודר' מיכל בן גל

### תקציר

כשלושה חודשים לאחר היציאה מהסגר הראשון שהוטל בישראל בעקבות מגיפת הקורונה נאלצה המדינה להכנס לסגר שני בעקבות גל שני של הדבקות בנגיף. עוצמת הגל השני עלתה עשרות מונים על זו של הראשון.

מדינות רבות בעולם נאלצו, כמו ישראל, להכנס לסגר לצורך עצירת התפשטות המגיפה בתחילת המשבר, אך חלקן השכילו להמנע מסגר נוסף או לדחות את הצורך להטיל סגר נוסף לאורך תקופת זמן ארוכה יחסית. ההנחה העומדת בבסיס מחקר זה היא שהצלחה בדחיית סגר שני תלויה בתהליך היציאה מהסגר שקדם לו והיכולת לשמור על רמת תחלואה נמוכה לאורך זמן. דו"ח זה מתמקד בתהליכי היציאה מהסגר וניהול החיים לאחריו באוסטריה, שווייץ, איטליה ויוון - ארבע מדינות באירופה שיש להן נקודות דמיון לישראל בגודלן (אוסטריה, יוון ושווייץ), בתרבותן ואקלימן (איטליה ויוון) ובמורכבות האתגר שעמד בפניהן (המצב הכלכלי-פוליטי ביוון). בכל ארבע המדינות היציאה מהגל הראשון אפשרה לא להטיל סגר שני לתקופת זמן ארוכה מבישראל. המחקר בחן את עקרונות המדיניות שעמדו בבסיס תהליך היציאה מהסגר, את הדרך בה הופעלה מדיניות זו בסקטורים שונים של המשק, ומה היו המענה הכלכלי, הבריאותי והחברתי-קהילתי שניתנו בכל מדינה למגזרים השונים. בנוסף נבחנו מערך הבדיקות והניטור, השפעת המדיניות על מערכת הבריאות ועל אמון הציבור. תוצאות המחקר מצביעות על ארבעה עקרונות מדיניות חשובים:

- ניהול המאבק במגיפה וקבלת החלטות בהובלת אנשי מקצוע
- מדיניות יציאה רב שלבית ברורה (בת 3-4 שלבים)
- שקיפות גבוהה של נתונים, המוצגים לציבור באופן אמין, ישיר וברור
- קבלת החלטות ברמה תת-מדינית, כאשר האכיפה מוטלת במידה רבה על רמה מקומית וראשי מוסדות (שיש להם כמובן את הכלים המתאימים למשימה).

באשר לשלביות החזרה לפעילות בסקטורים השונים, מעניין לציין שהתחבורה הציבורית המשיכה לפעול ללא הפסקה בכל המדינות; המסחר נפתח בשלבים מוקדמים יחסית, ומוסדות החינוך – בשלבים מאוחרים, למעט מוסדות לגיל הרך. בשווייץ ניתן סיוע לפתיחת מעונות יום ומענה מיוחד עבורם לעובדים חיוניים.

בנושא המענה הכלכלי נמצא, שבכל המדינות הושם דגש על שמירת מקומות עבודה ומענקים לעצמאים, הקלות במס ודחיית תשלומים. בנוסף יש לציין מתן תמיכה כלכלית מיוחדת למשפחות עם ילדים קטנים. בתחום המענה הבריאותי ניתן לציין סיוע שניתן למערכות הבריאות, כגון הגדלת מספר מיטות טיפול נמרץ ואישפוז קורונה, תוספת אחיות ושיפור תשתיות מערכת הבריאות והסיעוד באופן כללי. בשווייץ גם גויס הצבא לסיוע לבתי החולים. עם זאת, באוסטריה ושווייץ לא היה צורך בתגבור מיטות טיפול נמרץ. ראוי לציין את הקווים החמים בתחום בריאות הנפש שנפתחו באוסטריה.

בתחום החברתי-קהילתי עולה שהחברה האזרחית פעילה מאד בכל המדינות והיה לה תפקיד משמעותי בהתמודדות עם המשבר. בחלק מהמקרים ניתן להצביע על שיתוף חשוב של ארגוני החברה האזרחית עם גורמי השלטון.

למעט יוון, בשאר המדינות נעשה ניטור רציף ושקוף של הנדבקים וכן ניטור וולונטרי באמצעות אפליקציות שונות.

בכל המדינות חלה באופן כללי עליה באמון הציבור בממשלה.

תובנות ראשוניות שניתן להסיק לישראל:

- יש חשיבות לקיומה של מדיניות ברורה ותהליך יציאה מדורג ושקוף.
- יש חשיבות לשיתופם של אנשי מקצוע בקבלת ההחלטות
- חשוב להותיר מרווח קבלת החלטות לדרג המקומי ולשלב את החברה האזרחית, וכן להעניק סמכויות אכיפה לראשי מוסדות ואירגונים
- ניתן להותיר את התחבורה הציבורית פעילה (אולי תוך הגברת תדירות והורדת צפיפות)
- חשוב לשמור על מקומות עבודה ולא להוציא לחל"ת, ולתת סיוע אפקטיבי לעצמאים
- חשוב לתת מענה לגיל הרך, בין אם בגנים ובין אם בסיוע לשמרטפיות
- יש עדיפות לפתיחת עסקים לפני פתיחת מערכת החינוך
- ראוי להתייחס לבריאות הנפש (כפי שנעשה בישראל)
- ניהול ענייני ושקוף מגביר את אמון הציבור. יש חשיבות לשקיפות מידע והעברתו לציבור באופן אמין, ישיר וברור

[קישור לדף המחקר באתר המרכז](#)

בנוסף נערכו במסגרת המחקר שני סקרים:

**סקר עמדות של אנשי מקצוע בתחום בריאות הציבור כלפי קבלת ההחלטות בנושא בריאות הציבור במהלך משבר COVID-19 בישראל**  
בעריכת דר' מיה נגב ופרופ' חגי לוין

[קישור לדו"ח](#) (ראו גם [תקציר כאן](#))

**"ניהול משברים" תיעוד עמדות והתנהגויות של האוכלוסיה כתוצאה ממשבר הקורונה**  
סקר הבוחן את נכונות האזרחים לשוב לדפוסי פעילות קודמים ובאיזה קצב בעריכת פרופ' דורון קליגר, פרופ' דבורה שמואלי, פרופ' ערן פייטלסון ופרופ' אביגדור גל

[קישור לדף הדו"ח באתר המרכז](#)